

رویکردی کتاب‌شناختی به مسائل و موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران

احسان گرایبی (نویسندهٔ مسئول)

استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران
geraei.e@lu.ac.ir

غلامرضا حیدری

دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
ghrhaidari@gmail.com

مرتضی کوبی

استاد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
kokabi80@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۹۴/۸/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۱۴

چکیده

هدف: آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران همواره در کانون توجه پژوهشگران این حوزه قرار داشته است. از این رو، مطالعه حاضر با هدف ارائه تصویری از موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران انجام شده است.

روش: این مطالعه با استفاده از روش‌های مرور سیستماتیک و تحلیل محتوا انجام شده است. در مجموع ۱۹۴ مقاله بازیابی و مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: مقالات تحلیل شده در هفده مقوله موضوعی تحت عناوین آسیب‌شناسی، الگویی برای آموزش، نظریه‌ای برای برنامه‌ریزی آموزش، برنامه‌های درسی، تاریخچه آموزش، نام‌گذاری رشته و مشاغل آن، دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تخصص‌گرایی، آینده‌پژوهی، نگرش به رشته، اشتغال و بازار کار، آموزش ضمن خدمت و نیازهای آموزشی کتابداران، ارزیابی کیفیت و اعتبارسنجی، آموزش از راه دور، فناوری اطلاعات و آموزش رشته، منابع درسی و دیگر موضوعات مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی طبقه‌بندی شدند.

اصالت/ارزش: پویایی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی مستلزم توجه همزمان به نیروهای پیشران کلیدی درونی و بیرونی است. یافته‌های این پژوهش بیان‌گر کم‌توجهی پژوهشگران به نیروهای پیشران کلیدی بیرونی اثرگذار بر آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. همچنین، تاکنون تصویری از مهم‌ترین موضوعات پژوهشی درباره آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران ارائه نشده است.

کلیدواژه‌ها: آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی، رویکرد کتاب‌شناختی، تحلیل محتوا، ایران.

مقدمه

تأملی بر تاریخچه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران از آغاز شکل‌گیری تا کنون بیان‌گر آن است که این رشته در دوران حیات خود همواره با چالش‌های اساسی همانند چالش‌های هویتی، شناختی و معرفتی، فن‌آورانه، جایگاهی و منزلت‌کنندگان، پژوهش و آموزشی و غیره دست و پنجه نرم کرده است. به‌نظر می‌رسد از میان این چالش‌ها، چالش آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که از یک‌سو کیفیت حیات و موجودیت هر رشته دانشگاهی و حرفه‌های مرتبط با آن به کیفیت و چگونگی آموزش آن رشته بستگی دارد، از سوی دیگر، وظیفه بسترسازی برای پاسخ‌گویی به دیگر چالش‌های اساسی رشته نیز بر عهده نظام آموزشی آن است. میل به توسعه علمی و ورود به عرصه‌های جدید علم و دانش از یک‌سو و هماهنگی با تحولات فناوری از سوی دیگر، سبب شده که در چند دهه اخیر تلاش‌های بسیاری درباره وضعیت آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ضرورت بازنگری و هماهنگ‌سازی محتوای رشته با نیازهای در حال تغییر جامعه اطلاعاتی در کشور انجام گیرد و هر یک از پژوهشگران این رشته از زوایای گوناگونی به اظهار نظر درباره رشد کمی گروه‌های آموزشی، تصویب و راه‌اندازی گرایش‌های جدید، تغییر در نام و محتوای رشته و لزوم حذف یا افزودن برخی از درس‌ها به برنامه آموزشی پرداخته‌اند (فدایی، ۱۳۸۸ الف و ب، ۱۳۹۰، ۱۳۹۲؛ گرابی، ۱۳۹۰؛ گرابی و حیدری، ۲۰۱۵).

مروری بر متون علم اطلاعات و دانش‌شناسی مؤید این است که مسأله آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی همواره در کانون توجه فعالان این حوزه بوده است. انتشار کتاب‌ها، و ارائه مقالات علمی در مجلات و همایش‌ها، نگارش پایان‌نامه‌ها، برگزاری میزگردهایی با محوریت آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی و اظهارنظرهای رسمی و غیررسمی در قالب مصاحبه‌ها و در فضای مجازی همگی گواه اهمیت مسأله آموزش رشته نزد استادان، دانشجویان و دیگر ذی‌نفعان این حوزه است (فدایی، ۱۳۸۸ الف و ب؛ دیانی، ۱۳۸۹؛ حیدری، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰؛ فتاحی، رجبعلی بیگلر و آخشیک، ۱۳۹۳). همچنین، موافقت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با راه‌اندازی کمیته برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در سال ۱۳۸۶ نشان می‌دهد (مهرداد و حسن‌زاده، ۱۳۹۰) که توجه به مسأله آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی صرفاً پدیده‌ای درون‌رشته‌ای نبوده، بلکه سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی کشور نیز به این

موضوع توجه جدی دارند. پیامد این تلاش‌ها این است که اکنون ایران دارای یک نظام آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی با تاریخچه، سیر تکاملی، توان‌مندی‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای خاص خود است.

تفکر درباره آینده و عدم قطعیت‌های پیش رو یکی از چالش‌های اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در گذر زمان بوده است که ذهن استادان و پژوهشگران این حوزه را به خود معطوف کرده است. حاصل این چالش ذهنی مطرح شدن پرسش‌هایی درباره تطابق آموزش فعلی با نیازهای جامعه، شکاف میان سیاست‌گذاری و اجرا (فدایی، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۴)، بحران آموزش با بازنشستگی استادان باتجربه (دیانی، ۱۳۹۰)، تحولات بازار کار (حیدری، ۱۳۹۰ الف) و غیره بوده است. از این رو تفکر درباره آینده رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیازمند نگاهی کلی و جامع به این حوزه و پرهیز از تمرکز بر یک بُعد خاص خواه تحولات فناوری اطلاعات یا هر چیز دیگر است. بی تردید در این راستا متون پژوهشی بستی برای انتشار نظرات تمامی ذی‌نفعان - مدرسان، دانشجویان، کارفرمایان، دانش‌آموختگان - در خصوص وضعیت آموزش رشته، بایدها و نبایدهای آن، خواسته‌ها و نگرش‌های آنها فراهم می‌آورند. به همین خاطر تحلیل این متون می‌تواند به شناسایی نیروهای پیشران درون و بیرون حوزه‌ای تأثیرگذار بر حال و آینده رشته کمک کرده و ماده اولیه مورد نیاز برنامه‌ریزی که همانا اطلاعات مکتوب است را در اختیار تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان رشته در سطح کلان قرار دهد. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل پژوهش‌های مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران و ارائه تصویری از مهم‌ترین موضوعات مورد نظر پژوهشگران در این خصوص است. اطلاعات این اثر تلاشی نظام‌مند برای نشان دادن مسیری است که پیموده شده و اینکه چگونه به اینجا رسیده‌اند. این گونه آثار می‌توانند گامی در راستای شناسایی نیروهای پیشران درونی و بیرونی اثرگذار بر آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده و مبنایی برای نگرستن به آینده پیش روی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی فراهم آورند.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه با استفاده از روش‌های مرور سیستماتیک و تحلیل محتوا انجام شده است. مرور سیستماتیک روشی نظام‌مند و شفاف برای شناسایی، انتخاب، جمع‌آوری، تحلیل و ارزشیابی

نقادانه همه مطالعات مرتبط است (شانون^۱، ۲۰۰۲)؛ که یک پرسش روشن پژوهشی را مورد توجه قرار می‌دهد. برای انجام یک مرور سیستماتیک فرایندهای نسبتاً مشابهی توسط نویسندگان مختلف عنوان شده که معمولاً فقط از نظر تعداد یا اسامی مراحل که پیشنهادی، با هم تفاوت دارند. رایت، براند، دان و اسپیندلر^۲ (۲۰۰۷) فرایندی هفت مرحله‌ای را پیشنهاد می‌دهند که عبارت است از تعیین پرسش پژوهش، تنظیم قرارداد پژوهش یا روش‌های انجام مرور قبل از بازیابی متون مربوطه، جست‌وجوی متون، استخراج داده‌ها، ارزیابی کیفیت، تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌ها و تفسیر نتایج.

با توجه به پرسش اساسی پژوهش تمامی مقاله‌های منتشر شده مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور در مجلات ایرانی بدون در نظر گرفتن محدودیتی درباره نوع مقالات و مجلات مورد تحلیل قرار گرفت. این تصمیم به جامعیت پژوهش و پوشش دادن نظرات تمامی ذی‌نفعان رشته کمک می‌کند. گام بعدی جست‌وجو و تعیین مطالعات مرتبط در متون موجود است که می‌تواند به پرسش پژوهش پاسخ دهد. برای گردآوری اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی مگ‌ایران، نورمگز و پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی بدون اعمال محدودیت زمانی و با جست‌وجوی کلیدواژه‌های آموزش کتابداری، کتابداری و اطلاع‌رسانی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مشتقات آن همانند برنامه‌ریزی درسی، تخصص‌گرایی، دانشکده، مقاطع تحصیلی و غیره انجام گرفت. برای اطمینان از جامعیت مطالعه، سیاهه‌ای از مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی تهیه و برای تورق تمامی شماره‌های منتشر شده به وب‌گاه آنها مراجعه شد (مرحله جست‌وجوی متون). بعد از بازیابی فایل تمام‌متن مقالات، برای استخراج داده‌ها سیاهه‌ای شامل عنوان مقالات، نام نویسندگان، کلیدواژه‌ها و موضوعات اصلی مقالات و عنوان مجله تهیه شد (مرحله استخراج داده‌ها). برای اطمینان از اینکه مقالات در مقوله موضوعی مناسب قرار گرفته‌اند، متن کامل مقالات توسط پژوهشگران مطالعه و مورد تحلیل محتوایی قرار گرفت (مرحله ارزیابی کیفیت). پس از تعیین موضوعات هر کدام از مقالات بر اساس تحلیل محتوای صورت گرفته و نزدیکی موضوعات به یک‌دیگر طبقه‌بندی موضوعی انجام شد. برای انجام تحلیل محتوا نظرات سه متخصص علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورد توجه قرار گرفت.

1. Shannon   2. Wright, Brand, Dunn, & Spindler

معیار اصلی در استانداردسازی مقوله‌ها تحلیل محتوای آثار و توجه به موضوع اصلی آن‌ها بوده است. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های مطالعاتی از این دست در داخل کشور، نبود یک پایگاه اطلاعاتی جامع مشتمل بر تمامی مقالات فارسی زبان است. این مطالعه نیز از این نقص خالی نبوده و ناخواسته برخی از مقالات قدیمی مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دامنه این مطالعه قرار نگرفته است. همچنین با توجه به نمایه نشدن مقالات همایش‌ها در پایگاه‌های موجود و عدم دسترسی به متن آنها در اثر حاضر از آنها چشم‌پوشی شده است.

یافته‌ها

در مجموع، ۱۹۴ مقاله مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی بازیابی و بر اساس نزدیکی موضوعی در مقوله‌های موضوعی هفده گانه زیر قرار گرفتند. روشن است که در تمام مقالات به بیش از یک موضوع توجه شده است؛ اما در یک رویکرد می‌توان موضوع اصلی هر متن را شناسایی کرد. بنابراین، معیار قرار گرفتن مقالات در این مقوله‌ها موضوعی است که حجم بیش‌تری از مقاله را به خود اختصاص داده است یا محتوای اصلی مقاله درباره آن تدوین شده است. در نهایت، مسائل و موضوعات محوری آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در هفده مقوله کلی دسته‌بندی شدند (جدول ۱).

جدول ۱. موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران

ردیف	مقوله موضوعی
۱	آسیب‌شناسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۲	الگویی برای آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۳	نظریه‌ای برای برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۴	برنامه‌های درسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۵	تاریخچه آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۶	نام‌گذاری رشته و مشاغل مرتبط با علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۷	دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۸	تخصص‌گرایی در برنامه‌های درسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
۹	آینده‌پژوهی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
۱۰	نگرش به رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی

←

ردیف	مقاله موضوعی
۱۱	اشتغال و بازار کار علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
۱۲	آموزش ضمن خدمت و نیازهای آموزشی کتابداران.
۱۳	ارزیابی کیفیت و اعتبارسنجی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
۱۴	آموزش از راه دور علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۱۵	فناوری اطلاعات و آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۱۶	منابع درسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی
۱۷	آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی و دیگر موضوعات مرتبط.

آسیب‌شناسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: اظهارنظرها در خصوص آسیب‌های آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی اغلب با استفاده از اصطلاحاتی همانند «بحران»، «مسائل»، مشکلات و مشکلات مشترک»، «وضعیت»، «چالش‌ها و راهکارها»، «فرصت‌ها و تهدیدها»، «موانع و راهکارها» همراه بوده است. مقاله ابرامی (۱۳۵۴) درباره اینکه آموزش رشته را باید از کجا آغاز کرد، از نخستین آثاری است که به آسیب‌شناسی پذیرش دانشجو در رشته می‌پردازد. در این رهگذر هم‌اندیشی و جویا شدن نظر استادان و متخصصان درباره وضعیت آموزش رشته نقش بی‌بدیلی داشته است. یکی از نخستین تلاش‌های سازمان‌یافته به پرسش‌های دوازده‌گانه فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی درباره وضعیت بحرانی آموزش رشته و پاسخ‌های متخصصان برمی‌گردد (آذرننگ، ۱۳۷۲؛ اسدی، ۱۳۷۲؛ انصاری، ۱۳۷۲؛ بنی‌اقبال، ۱۳۷۲؛ حری، ۱۳۷۲؛ حقیقی، ۱۳۷۲؛ رجیبی، ۱۳۷۲؛ شعبانی، ۱۳۷۲؛ قزل‌ایاغ، ۱۳۷۲؛ لاریجانی، ۱۳۷۲؛ مختاری معمار، ۱۳۷۲؛ میرحسینی، ۱۳۷۲). تلاش گروهی دیگر به بیست و چهارمین نشست کتاب ماه کلیات در سال ۱۳۸۴ مربوط می‌شود (باقری، بنی‌اقبال، جلالی دیزجی، دادرس، فتاحی، ۱۳۸۴). صاحب‌نظرانی همانند حری (۱۳۸۲ و ۱۳۸۸)، انصاری (۱۳۸۴) و رهادوست (۱۳۸۸) نیز به اظهار نظر درباره وضعیت آموزش رشته و باید و نبایدهای آن پرداخته‌اند. دوگانه نگاه جامع به مشکلات آموزش رشته و ارائه راهکارها (حیاتی، ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸؛ محمدی، ۱۳۸۴؛ حیدری، ۱۳۹۰ الف؛ علیمحمدی و جمالی، ۲۰۱۱) یا نگاه خاص به آسیب‌های تحصیل در دوره دکترا (فتاحی، ۱۳۸۰؛ نوروزی چاکلی، ۱۳۸۳) نیز قابل تأمل است. نظرسنجی از استادان و دانش‌آموختگان درباره مشکلات بخش‌های مختلف آموزش رشته

(باقری ۱۳۸۴) و مسأله سازگاری بخش‌های مختلف رشته با یک‌دیگر (امیرحسینی، ۱۳۸۴) نیز در این مقوله جای می‌گیرد.

الگوی برای آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: تورق اسناد بالادستی آموزش عالی کشور نشان می‌دهد که «بومی‌سازی» محتوا، برنامه‌های درسی، علوم انسانی و غیره یکی از گفتمان‌های اصلی سیاست‌گذاران این عرصه بوده است. این در حالی است که بسیاری از علوم از جمله علم اطلاعات و دانش‌شناسی وارداتی بوده و سنگ‌بناهای اولیه آن توسط مدرسان خارجی گذاشته شده است. به نظر می‌رسد هدف پژوهشگران رشته از پرداختن به وضعیت آموزش رشته و تحولات آن در کشورهای دیگر، تلاش برای الگوبرداری یا حداقل توصیه تلویحی الگوبرداری و درس گرفتن از سرنوشت آنها به برنامه‌ریزان این حوزه بوده است. آنها برای این کار به کشورها متنوعی همانند جهان اسلام (امان، ۱۳۷۵)، حوزه خلیج فارس (آشور و صالح، ۱۳۸۰)، کشورهای در حال توسعه و پیشرفته (جانسون، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷)، نیکاراگوئه (بلاچ و وودو، ۱۳۷۴)، استرالیا (حیاتی، ۱۳۸۲)، ترکیه (آغ‌نلوت و آتلیگان^۱، ۱۳۷۴؛ دمرچی‌لو، ۱۳۸۶؛ شکرانه ننه کران و قلاوند، ۱۳۸۷)، هند (باقری، ۱۳۸۷)، آلمان (لوکس^۲، ۱۳۸۲)، سریلانکا (ویلسون و ویجتانگ^۳، ۱۳۷۸)، ژاپن (کیم، ۱۳۸۰)، بنگلادش (حسین، ۱۳۷۳)؛ روسیه (جوان‌بخت و پورحسن طناب‌چی، ۱۳۸۸) متوسل شده‌اند. از جمله ویژگی این مطالعات می‌توان به ایفای نقش دانش‌آموختگان دانشگاه‌های خارج از کشور، نقش پررنگ دانشجویان داخلی، مستمر بودن این تلاش‌ها در بازه‌های زمانی مختلف، تنوع کشورهای مورد مطالعه، سرگردانی پژوهشگران بین کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته برای یافتن الگویی مناسب و توصیفی بودن اکثر مقالات اشاره کرد. گروه دیگری از پژوهشگران به ارائه الگوهای برنامه‌ریزی درسی پرداخته‌اند. الگوی برنامه درسی اطلاع‌رسانی لانکاستر با تأکید بر چرخه انتقال اطلاعات و اجزای نه‌گانه آن (مرتضایی، ۱۳۷۹)؛ الگوی ویلسون که مبتنی بر چهار رکن محتوای اطلاعاتی، نظام‌های اطلاع‌رسانی، افراد و سازمان‌ها است (مختاری، ۱۳۸۴) و الگوی مرادی (۱۳۸۴) برای یافتن الگویی خاص برای آموزش رشته از این جمله‌اند.

نظریه برای برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: روشن نمودن زیربنای نظری و فلسفی برنامه‌ریزی آموزشی و ضرورت توجه به نظریه‌های نوین آموزشی در بازنگری

1. Akbulut & Atilgan

2. Lux

3. Willson & Wijetunge

ساختار برنامه‌های آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی توسط پژوهشگران مختلفی گوشزد شده است. فتاحی (۱۳۷۹) استقرار اجزای برنامه‌های آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی - یعنی محتوای دروس، شیوه تدریس، کارهای عملی، تکالیف و پایان‌نامه‌ها - بر الگوی تکاملی آموزش مبتنی بر نظریه شناخت را پیشنهاد می‌دهد. ریسمانباف (۱۳۸۸) برای آموزش اخلاق حرفه‌ای در رشته، نظریه کارکرد تعادلی کتابخانه‌ها را مطرح می‌کند. حری (۱۳۹۰) بدون اشاره به اصطلاح «نظریه» و «الگو» ضرورت رویکردی سه‌وجهی به آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی را بیان می‌کند. دانش نظری، دانش فنی و دانش حرفه‌ای اساس این رویکرد هستند که می‌تواند در برنامه‌ریزی برای هر یک از دروس یک مبنای اصولی باشند. حیدری (۱۳۹۰) ب) به قاعده ۸۰/۲۰^۱ اشاره کرده و معتقد است با کسب ۲۰ درصد از مهارت‌ها می‌توان ۸۰ درصد فعالیت‌های شغلی، آموزشی، زندگی روزمره را مدیریت کرد. گرابی و حیدری (۱۳۹۴) نظریه شایستگی‌های کانونی و توجه همزمان به شایستگی‌های عمومی و تخصصی را برای برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی پیشنهاد دادند.

برنامه‌های درسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: برنامه درسی یکی از رویکردهای مطالعاتی در آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده است. مطالعاتی که اصلاح برنامه درسی و کلیت سرفصل‌های درسی یک مقطع تحصیلی خاص را هدف قرار داده‌اند (دیانی، ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۰ الف و ب، ۲۰۰۶؛ جوکار و حمدی‌پور، ۱۳۸۰؛ فتاحی، ۱۳۸۴؛ جعفری‌مقدم و بینش‌پور، ۱۳۹۱) یا به مقایسه تحولات سرفصل در مقاطع زمانی مختلف پرداخته‌اند (نوکاریزی، ۱۳۸۳؛ بیگدلی و حمدی‌پور، ۱۳۹۱). گروه دیگر مطالعات تطبیقی و مقایسه برنامه‌های داخل کشور با سایر کشورها و پیشنهادهایی برای شکل‌دهی به برنامه‌های درسی رشته است (مرتضایی، ۱۳۷۹؛ ورنان،^۲ ۱۳۸۳؛ علی‌محمدی، ۱۳۹۰؛ التماسی و فهیم‌نیا، ۱۳۹۰ الف). مطالعات دیگری هم هستند که بر یک موضوع یا عنوان درسی خاص همانند جایگاه تهیه و سفارشات علمی در نظام آموزشی (عرب‌زاده، ۱۳۷۶)، سازماندهی مواد (کوکبی، ۱۳۷۶)، کتابخانه‌های کودکان (قزل‌اباغ، ۱۳۸۱)، کارآموزی (مختاری‌معمار، ۱۳۸۲؛ حاجیان، ۱۳۸۵)، مدیریت دانش (حسن‌زاده، ۱۳۸۳ الف) و اقتصاد اطلاعات (علی‌محمدی، ۱۳۸۶) تمرکز

1. Trueswell 2. Vrana

کرده‌اند. مطالعه قیامی (۱۳۸۶) که ضرورت و کاربرد دروس علم اطلاعات و دانش‌شناسی را از دیدگاه کتابداران و دانشجویان می‌سنجد، نیز می‌توان در این مقوله جای داد.

تاریخچه آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: هویت هر رشته آموزشی در تاریخچه

آن قابل ردیابی است. روشن است که تاریخچه هر رشته ابعاد چندگانه‌ای دارد و هر فرد بسته به موقعیتی که در جریان تحولات تاریخی رشته داشته است، می‌تواند بُعدی از ابعاد چندگانه را بازشناسی و به نحوی که او تحولات را درک کرده است به تدوین تحولات رشته بپردازد (دیانی، ۱۳۸۹). دسته نخست از این پژوهش‌ها قائل به دسته‌بندی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دوره‌های زمانی مختلف همچون قبل و بعد از انقلاب، گذشته، حال و آینده بوده‌اند و یا به برهه مشخصی از آموزش رشته همانند نخستین دوره‌های آموزش و یا یک مقطع تحصیلی خاص پرداخته‌اند (انصاری، ۱۳۵۴؛ دیانی، ۱۳۶۳؛ هدایی، ۱۳۸۰؛ قاسمی، ۱۳۷۶؛ کیانی، ۱۳۷۶ و ۲۰۰۹؛ حمزه‌پور، ۱۳۷۷؛ یغمایی، ۱۳۷۸؛ حیاتی، ۱۳۷۸ و ۱۳۷۸؛ جمالی، ۱۳۸۵؛ سرمدی، ۱۳۸۷). گروه دیگر از مطالعات با محوریت افراد اثرگذار بر رشته یا مصاحبه با این افراد انجام شده است (حیاتی، ۱۳۸۱؛ انصاری، ۱۳۸۴؛ مهرداد و دیانی، ۱۳۸۸؛ شکویی، ۱۳۹۰).

نام‌گذاری رشته و مشاغل مرتبط با علم اطلاعات و دانش‌شناسی: یکی از موضوعاتی

که به آموزش رشته و برنامه‌های درسی آن در مقاطع مختلف جهت می‌دهد، مطالعات مربوط به نام‌گذاری و نام رشته است. نام‌گذاری رشته چالشی قدیمی و همیشگی برای فعالان این حوزه در سراسر حیات آن بوده است. همچنین از انتظارات جامعه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است (فتاحی، ۱۳۹۱). «بدترین دشمن علم نوین که به زبان فارسی کتابداری خوانده می‌شود، خود کلمه کتابداری است». این اظهارنظر ابرامی (۱۳۵۳) و پیشنهاد عنوان دانش‌شناسی به جای کتابداری جرعه حرکتی بود که تا به امروز نیز ادامه دارد. به دنبال این اظهارنظر، پیشنهادهای دیگر درباره عنوان رشته ارائه شد (معینی‌فر، ۱۳۷۶). برای مثال سعادت (۱۳۷۷) «اطلاع‌رسانی» را عنوان کلی رشته پیشنهاد داد. فدایی (۱۳۸۸ الف و ب؛ ۱۳۹۰ الف؛ ۱۳۹۳) را می‌توان یکی از پژوهشگران فعال سال‌های اخیر در زمینه تغییر عنوان رشته دانست. وی ابتدا عنوان «علوم بازیابی و اشاعه اطلاعات و دانش (عباد)» را پیشنهاد داد. مدتی بعد آن را به «علوم/مدیریت بازیابی و اشاعه اطلاعات» تغییر و در نهایت به دلایلی از کلمات بازیابی و اشاعه صرف‌نظر کرده و «علوم اطلاعات» را بر می‌گزیند. اسامی پیشنهادی فدایی برای مشاغل مرتبط با رشته بر اساس سطح

تحصیلات افراد به ترتیب عبارت‌اند از کتابدار، اطلاع‌رسان، دانش‌یاب، دانش‌پرداز، دانش‌گستر. حیدری (۱۳۸۹) نیز موضوع تغییر نام و محتوای آموزشی حوزه کتابداری و علم اطلاعات را بر اساس مفهوم هسته این حوزه و پارادایم غالب عصر حاضر یعنی مدیریت فرایند اطلاعات یا دانش مطرح کرد. پیمایش نظرات اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کتابداران در خصوص تغییر عنوان رشته و نام‌های پیشنهادی (داورپناه، فتاحی و خسروی، ۱۳۸۸؛ حسن‌زاده و غیوری، ۱۳۸۹؛ بهزادی و باغستانی تجلی، ۱۳۹۳)؛ انجام مطالعات تطبیقی و استناد به تغییرات رخ داده در عنوان دانشکده‌ها، گروه‌ها و مجلات تخصصی رشته به عنوان گواهی برای تغییر عنوان رشته (علیمحمدی و سجادی، ۲۰۰۷؛ ملک‌احمدی، سلیمانزاده نجفی و آتش‌پور، ۱۳۹۰) از دیگر استدلال‌های تغییر نام بوده است.

دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی: دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران با هدف تعریف دقیق رشته، ارتقای جایگاه آن، تجمع حوزه‌های مرتبط با آن، تغییر نگاه دیگران به حوزه و کمک به توسعه آموزش رشته تأسیس شد (فدایی، ۱۳۹۰ ب). فدایی آینده رشته را به دانشکده آن پیوند زده و در مطالعاتش تلاش کرده که بر اساس متون موجود و تجارب علمی خود، گروه‌هایی برای آن تعریف کند (۱۳۸۸ ج و ۱۳۹۲). فدایی و برمر (۱۳۹۰) به این مطالعات بسنده نکرده و با استفاده از تکنیک دلفی نظر متخصصان را درباره گروه‌ها، رشته‌ها، گرایش‌ها و مقاطع تحصیلی لازم دانشکده جویا شدند. هم‌زمان با بحث داغ تغییر نام رشته، مسأله تغییر نام دانشکده و پیشنهاد عنوان دانشکده علوم اطلاعات نیز مد نظر پژوهشگران بوده است (فدایی، ۱۳۹۰؛ علیمحمدی، ۱۳۹۱).

تخصص‌گرایی در برنامه‌های درسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی: ایجاد گرایش‌های جدید رشته‌ای امری معمول و شناخته شده برای حفظ پویایی و توسعه فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی است. «تخصص‌گرایی در حرفه» (فتاحی، ۱۳۸۳)؛ «قبض و بسط رشته‌ای» (حیدری، ۱۳۹۰)؛ «کاش‌گرایی بود» (دیانی، ۱۳۹۲)؛ و «این حوزه برای بقا نیاز به تخصص دارد» (فدایی، ۱۳۹۴) عنوان سرمقاله‌هایی است که به ضرورت تخصص‌گرایی در رشته پرداخته‌اند. حسن‌زاده (۱۳۹۰) نیز گسترش حیطه علم اطلاعات و تنوع تعاملات با رشته‌های دیگر را از عوامل افتراق در رشته و شکل‌گیری گرایش‌های جدید دانسته است. مطالعه منصوریان (۱۳۹۰) را می‌توان جامع‌ترین مطالعه در این خصوص نامید. وی با مطالعه ۳۷ گروه علم اطلاعات و

دانش‌شناسی و ۶۰ گرایش تحصیلی در کشورهای آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا نشان داد که ایجاد گرایش‌های جدید یا حاصل تخصص‌گرایی در یک حوزه موضوعی مشخص بوده یا در نتیجه توجه به رویکرد میان‌رشته‌ای است.

آینده‌پژوهی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: تأمل در پرسش‌های همانند آینده آموزش کتابداری را چگونه می‌بینید؟ (حری، ۱۳۸۸)؛ آیا در آینده نزدیک شاهد بحران در آموزش رشته خواهیم بود؟ (دیانی، ۱۳۹۰ ج)؛ آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی آینده‌ای دارد؟ (فدایی، ۱۳۸۸ ج) بیان‌گر نگرانی صاحب‌نظران درباره آینده آموزش رشته است. توجه به افق‌های زمانی بلندمدت (حیدری، ۱۳۹۰ ب)، نقش انجمن علمی، آموزش تخصصی آینده‌نگر، تأثیرگذاری فناوری اطلاعات جایگاه ویژه‌ای در افکار آینده‌پژوهانه افراد درباره رشته داشته است (خسروی، ۱۳۷۶؛ علی‌اکبرزاده، ۱۳۷۷؛ فرج‌پهلوی، ۱۳۹۰؛ فتاحی، ۱۳۹۰؛ حیدری، ۱۳۹۰ ب).

نگرش به رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی: ایجاد نگرش مثبت نسبت به رشته تحصیلی و آینده آن جزئی از فرایند آموزشی است. پژوهش‌های بیلدی (۱۳۷۳)؛ دیانی (۱۳۸۱)، بیگدلی و آبام (۱۳۸۲)، ترکیان‌تبار (۱۳۸۶)، حری و قاضی میرسعید (۱۳۸۶)، اکبری و افشار (۱۳۹۰)، گرایسی و سیامکی (۱۳۹۲)، منصوریان، علی‌پور و قربانی‌بوساری (۱۳۹۲) و جهانی (۱۳۹۳) همگی به مطالعه نگرش دانشجویان و کتابداران نسبت به رشته پرداخته‌اند.

اشتغال و بازار کار علم اطلاعات و دانش‌شناسی: مسأله اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی ایران چالش دردآوری برای سیاست‌گذاران آموزش عالی بوده است. مطالعه وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان (کربلاآقایی کامران، ۱۳۸۷)؛ همگونی اولویت‌های درسی رشته با نیازهای مهارتی بازار کار (حری، نادری و دخت‌عصمتی، ۱۳۸۷)؛ مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان (شهبازی، فهیم‌نیا، ۱۳۹۲) از جمله مطالعاتی این حوزه هستند. منصوریان (۱۳۹۰ ب) با اشاره به تأثیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی بر بازار کار رشته، صد عنوان شغلی متنوع برای جویندگان شغل ارائه کرد.

آموزش ضمن خدمت و نیازهای آموزشی کتابداران: نیروی انسانی جزء جدایی‌ناپذیر هر سازمانی است. تحولات رخ داده در محیط کار، نیاز به کسب مهارت‌های جدید را ضروری ساخته است (تهوری، ۱۳۸۵). آموزش ضمن خدمت یکی از روش‌های کسب مهارت‌های جدید است. اولین گام در ارائه آموزش ضمن خدمت نیازسنجی است. بدون

آگاهی از نیازهای کتابداران نمی‌توان برنامه مفیدی را پیاده‌سازی کرد (منصوری و پشتوتنی‌زاده، ۱۳۸۶). در همین راستا پژوهش‌های مختلف به شناسایی نیازهای شغلی کتابداران در محیط‌های مختلف همچون کتابخانه‌های دانشگاهی، عمومی و کتابداران سیستم‌ها پرداخته‌اند (حریری؛ ۱۳۷۴؛ اسدی‌کیا، ۱۳۷۶؛ افنانی، ۱۳۷۷؛ مزینانی، ۱۳۷۷؛ معرف‌زاده و صانعی‌دهکردی، ۱۳۸۵؛ دانش، ۱۳۸۵؛ رجب‌بیگی، پرتوی و قنبرزاده علمداری، ۱۳۸۷؛ آران و فدایی، ۱۳۸۶؛ انتظاریان، ۱۳۸۸؛ معرف‌زاده، کمایی و چراغی، ۱۳۹۱؛ حیاتی، ۲۰۰۸).

ارزیابی کیفیت و اعتبارسنجی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: موضوع بهبود کیفیت آموزش رشته همواره مورد توجه پژوهشگران بوده و آنها از ابزارهای متفاوتی برای سنجش آن استفاده کرده‌اند. انتشار مجموعه استانداردهای آموزشگاه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی را می‌توان نخستین گام در راستای تضمین کیفیت آموزش رشته دانست (تعاونی، ۱۳۵۵). بررسی نظرات دانشجویان و مدرسان درباره کیفیت و کیفیت دروس عملی کارورزی (سامانیان، ۱۳۷۷) و امکانات گروه‌های آموزشی برای آموزش فناوری اطلاعات (جعفرنژاد، ۱۳۷۹) از جمله پژوهش‌هایی هستند که تنها به مطالعه یک بُعد از فرایند آموزش پرداخته‌اند. گروه دوم مطالعاتی هستند که از مقیاس‌های چندبُعدی همانند استانداردهای بین‌المللی آموزشگاه‌های کتابداری ایفلا، سروکوال یا ابزارهای محقق‌ساخته برای ارزیابی آموزش رشته استفاده کرده‌اند (کیانی، ۱۳۷۸؛ تیمورخانی، ۱۳۸۲؛ شعبانی و خدیوی، ۱۳۸۳؛ گرایسی و سیامکی، ۱۳۹۱؛ کرمی و وزیرپور کشمیری، ۱۳۹۱؛ کریمیان، صالحی و نادری، ۱۳۹۲). گروه سوم، ارزیابی اثرگذاری آموزش رشته بر شایستگی‌های دانشجویان و کتابداران را هدف قرار داده‌اند (حیدری، فرج‌پهلوی، عصاره و گرایسی، ۱۳۹۲؛ التماسی و فهیم‌نیا، ۱۳۹۰). مطالعاتی نیز به مسأله تدوین برنامه راهبردی برای گروه‌های آموزشی و ارزیابی نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها آنها با هدف تضمین کیفیت آموزش و بقای گروه‌های پرداخته‌اند (پریخ و ارسطوپور، ۱۳۸۸؛ عصاره، اسدنی و جلیل‌پور، ۱۳۹۳).

آموزش از راه دور علم اطلاعات و دانش‌شناسی: توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی طی دهه‌های گذشته، شیوه‌های سنتی آموزش را متأثر و الگوی جدیدی به نام آموزش الکترونیکی یا از راه دور ارائه کرده است. مطالعات این حوزه با دو رویکرد انجام شده است. رویکرد نخست بیشتر به مبانی نظری، زیرساخت‌ها، مزایا و موانع آموزش از راه دور (مجیدی،

۱۳۸۸؛ نظام آموزش از راه دور و نیمه حضوری رشته در جهان، کشورهای در حال توسعه و ایران (کیانی، ۱۳۸۶؛ مردانی، ۱۳۸۸) پرداخته است. رویکرد دوم مطالعاتی است که به بررسی آموزش از راه دور و امکان‌سنجی آن برای مخاطبان مختلف در محیط‌های متنوع همانند مرکز آموزش عالی کتابداری کتابخانه ملی (نیازی، ۱۳۷۷)؛ امکان‌سنجی آموزش از راه دور برای کتابداران شاغل (علی‌بیک، جمشیدی و فرجی، ۱۳۸۴)؛ دانشجویان دانشگاه آزاد (سیفی، ۱۳۸۶)؛ دانشگاه‌های دولتی و پیام‌نور (اباذری و نعمتی انارکی، ۱۳۸۹) و آموزش الکترونیکی درس زبان انگلیسی برای دانشجویان (عزیزخانی و طباطبایی‌فر، ۱۳۸۷) پرداخته‌اند. مطالعات جولیان (۱۳۸۳) درباره آموزش از راه دور رشته در گروهی از مدارس پروژه کالیبر و ساتچاناند (۱۳۷۸) درباره آموزش از راه دور رشته در آسیا و اقیانوسیه از جمله آثار ترجمه شده در این محور هستند.

فناوری اطلاعات و آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: تأثیرات متقابل فناوری

اطلاعات بر محیط و ابزارهای کار حرفه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی، برنامه‌دستی و آموزش رشته و پیدایش نسل جدید کتابداران از محورهای مورد توجه پژوهشگران بوده است (فاندشریفی، ۱۳۷۵؛ حیاتی، ۱۳۷۷؛ والجو، ۱۳۷۷؛ ابراهیمی و علی‌پورنجمی، ۱۳۸۸). استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی توسط استادان و دانشجویان رشته و ارزیابی توانایی آنها در این زمینه نیز محور مطالعاتی دیگر این حوزه است (سبکروح، ۱۳۷۶؛ جعفرنژاد، ۱۳۸۰؛ فرامرزی، ۱۳۸۶؛ حاضری و علوی، ۱۳۹۱).

منابع درسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی: دسترسی به منابع درسی روزآمد و

هماهنگی میان منابع درسی و سرفصل‌ها را می‌توان از رازهای پویایی آموزش یک رشته برشمرد. مسأله کمبود منابع درسی فارسی رشته در گذشته یکی از اساسی‌ترین مشکلات رشته بوده است (ابرامی، ۱۳۵۳). اگرچه از آن روزها، سال‌هاست که می‌گذرد؛ اما بررسی مجلات و کتب منتشر شده رشته و هماهنگی آن‌ها با نیازهای آموزشی دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد (نوکاریزی، ۱۳۷۳؛ علی‌پور ندوشن، طلاچی و خوشگام، ۱۳۸۵؛ بنی‌اقبال و رضوی صدر، ۱۳۸۹؛ حسن‌زاده، زندیان و نویدی، ۱۳۹۴؛ اسدیان و نوروزی چاکلی، ۱۳۹۱) همواره در کانون توجهات بوده است.

آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی و دیگر موضوعات مرتبط: بخشی از مقالات

منتشر شده درباره آموزش علم اطلاعات و جهانی شدن به‌خاطر بسامد پایین در مجلات توانایی ارائه در مقوله‌هایی مجزا را نداشتند. از این رو تصمیم بر این شد که به‌جای قرار دادن آنها در مقوله‌های فوق که ممکن است گویای محتوای آنها نباشد، در این مقوله قرار گیرند. آموزش علوم آرشویی و مسائل مربوط به آن (افکاری، ۱۳۸۴؛ صفی‌پور، ۱۳۸۶؛ انوار، اشکوری، افکاری و عظیمی، ۱۳۸۷)، همکاری بخش‌های مرجع و خدمات فنی در آموزش رشته (پوش و نپکا، ۱۳۷۲)، روابط انسانی در آموزش رشته (استوارت، ۱۳۶۹) جهانی شدن (اعظمی، ۱۳۸۸؛ حسن‌زاده، ۱۳۸۳ب)، پست‌مدرنیته (حسن‌زاده، ۱۳۸۳ج)، تأثیر کتابخانه ملی (انصاری، ۱۳۸۷) و تجربه آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مرکز اطلاع‌رسانی جهاد (کولائی‌ان، ۱۳۸۲) از جمله این موضوعات هستند.

نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین موضوعات مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران انجام شده است. در این مطالعه از روش‌های مرور سیستماتیک و تحلیل محتوا استفاده شد. مرور منابع یک روش مبتنی بر شواهد و کیفی و یکی از پرکاربردترین روش‌ها در مطالعات آینده‌نگاری و مباحث آموزشی است (پاپر^۲، ۲۰۰۸).

مروری بر منابع مورد مطالعه نشان داد که موضوع آموزش رشته محدود به یک دوره زمانی خاص نبوده و همواره توجه پژوهشگران بوده است. هر چند که بسامد و شدت هر یک از موضوعات در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده و فراز و فرودهایی نیز داشته است که این خود یک پژوهش مستقل را می‌طلبد. نکته دیگر این است که پژوهشگران این عرصه شامل تمامی ذی‌نفعان رشته-اعضای هیئت علمی، دانشجویان، کارفرمایان، دانش‌آموختگان-بوده است. در واقع همه افرادی که ممکن است فرصت حضور در کمیته برنامه‌ریزی علم اطلاعات و دانش‌شناسی را نداشته‌اند، بیشتر به بیان نظرات خود در قالب مقالات‌شان پرداخته‌اند. نقش پررنگ بنیان‌گذاران رشته، تحصیل‌کردگان خارج از کشور و آثار ترجمه‌ای از دیگر مسائلی است که می‌توان به آن اشاره کرد. عدم تنوع روش‌های پژوهشی استفاده شده توسط

1. Pausch & Penka 2. Popper

پژوهشگران از نقاط ضعف این مطالعات است. بیشتر پژوهش‌ها به توصیف موضوع پرداخته و از ارزیابی انتقادی آن غفلت کرده‌اند. همچنین مقالات بیشتر حاصل مرورهای کتابخانه‌ای یا اظهارنظرهای شخصی نویسندگان یا صاحب‌نظران رشته بوده و از پیمایش جدی نظرات تمامی ذی‌نفعان غفلت شده است. شاید بتوان پاشنه آشیل آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران را فقدان چارچوب نظری و نظریه‌پردازی برای تدوین برنامه‌های آموزشی دانست (حیدری، ۱۳۹۰ الف). اگرچه بیان الگوها و الگوپردازی از کشورهای دیگر قدم‌های اولیه‌ای در این راستا بوده؛ اما به نظر می‌رسد این گونه الگوها به‌ندرت مؤثر و اثربخش بوده است. علت اصلی این امر آن است که پیشنهادهای ارائه شده بیش از آنکه حاصل مبانی نظری قوی و محصول پژوهش‌های نظام‌مند باشد، ریشه در فرهنگ‌ها و باورهای کشورهای دیگر داشته است.

باید توجه داشت که آموزش رشته در خلاء شکل نمی‌گیرد. نظام آموزشی یک نظام باز است که با محیط پیرامونی خود دارای روابط متقابل بوده، از آن تأثیر پذیرفته و بر آن تأثیر گذاشته است. از این‌رو، شرط حفظ حیات و پویایی آن تعامل با محیط و تغییر در راستای سازگاری با آن است. لازمه چنین سازگاری توسعه فرهنگ آینده‌نگاری و تحلیل جامع‌نگر مسائل و مشکلات درون و برون رشته با هدف شناسایی نیروهای پیشران تأثیرگذار بر آموزش رشته است. در آغاز هزاره سوم علم آینده‌نگاری، پژوهش‌های حوزه برنامه‌ریزی برای آینده را به علمی مدون و با اصول و مبانی استوار و روش‌های دقیق تبدیل کرده است؛ که با استفاده از آن می‌توان علاوه بر تحلیل روندهای گذشته به کشف، ابداع و ارزیابی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب نیز دست یافت (گوده، ۲۰۰۶). نیروهای پیشران در واقع به تمامی عواملی درونی و بیرونی اشاره دارد که بر آموزش رشته تأثیرگذارند. به نظر می‌رسد که اکثریت مقالات مرتبط با آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی صرفاً به نیروهای پیشران درونی توجه داشت و از نیروهای پیشران بیرونی غفلت ورزیده‌اند. از این‌رو، یکی از پیشنهادها پرداختن به نیروهای پیشران کلیدی بیرونی تأثیرگذار بر آموزش رشته است که می‌تواند موضوع پژوهش‌هایی در آینده باشد. همچنین پیشنهاد می‌شود که بر اساس نیروهای پیشران کلیدی درونی و بیرونی و با استفاده از برنامه‌ریزی سناریومبنا، سناریوهای پیش روی رشته در افق‌های زمانی بلندمدت ترسیم و برای دستیابی به سناریو مطلوب برنامه‌ریزی و راهبردهایی تدوین شود. برخی از پرسش‌هایی

که زائیده این مطالعه بوده و هر یک می‌تواند موضوع پژوهشی مستقل باشند عبارت‌اند از آیا موضوعات اساسی مطرح شده در این اثر همان دغدغه‌های ذی‌نفعان آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران در حال حاضر است؟ آیا موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران با دیگر کشورها متفاوت است؟ مهم‌ترین نیروهای پیشران بیرونی اثرگذار بر آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران کدامند؟ چه مشکلات عمده‌ای بر سر راه آینده آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران وجود دارد؟ رویکرد جامعه علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران برای ارزیابی و مقابله با آنها چیست؟ آیا تحولات رخ داده در بخش‌های مختلف آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی با هم هماهنگ بوده‌اند؟ آیا به روابط متقابل میان هر یک از موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی و اثرگذاری و اثرپذیری آنها از هم توجه شده است؟ آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب هر یک از موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی در افق‌های زمانی مختلف (۱۰ ساله، ۲۰ ساله، و غیره) چگونه خواهد بود؟

منابع

- آذرنگ، عبدالحسین (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۶-۹.
- آران، نیکول و فدایی، غلامرضا (۱۳۸۶). بررسی دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های مرکز دانشگاه‌های دولتی شهر تهران درباره ضرورت آموزش مستمر. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۰ (۴۶)، ۳۲-۹.
- آشور، جمیل و صالح، محمد (۱۳۸۰). توسعه آموزش و وضعیت کتابداری در کشورهای عربی خلیج فارس. ترجمه احمد شعبانی و محمود تفقیدی جامی. *آینه پژوهش*، ۶۷، ۲-۱۷.
- آغ‌نلوت، مصطفی و آتلگان، دوگان (۱۳۷۴). کتابخانه‌ها و کتابداری در ترکیه. ترجمه عبدالله نجفی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۶ (۳-۴)، ۱۱۶-۱۲۵.
- اباذری، زهرا و نعمتی انارکی، لیلیا (۱۳۸۹). آموزش حضوری و غیرحضوری دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: مطالعه تطبیقی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۱ (۴)، ۶-۲۱.
- ابرامی، هوشنگ (۱۳۵۳). از کتابداری و دانش‌شناسی. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴، ۱-۸.
- ابرامی، هوشنگ (۱۳۵۴). نقطه آغاز: گره کور آموزش دانش‌شناسی. *نامه انجمن کتابداران ایران*، ۳۲، ۵۴۳-۵۵۴.

- ابراهیمی، رحمان و علی پورنجمی، سکینه (۱۳۸۸). پیامدهای ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی. *ارتباط علمی*، ۱۲ (۱)، ۱۰-۱۴.
- استوارت، رابرت (۱۳۶۹). روابط انسانی در آموزش کتابداری: رابطه بین همکاران. ترجمه پرویندخت جناب‌زاده. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۱۶، ۱۹-۲۶.
- اسدی، معجبی (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۱۰.
- اسدیان، آزاده و نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۹۱). تحلیل جایگاه و همسویی منابع درسی برنامه کارشناسی ارشد رشته علم‌سنجی در نظام آموزش عالی ایران با اهداف و اولویت‌های نقشه جامع علمی کشور. *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ۱۷ (۱)، ۹۹-۱۲۰.
- اسدی‌کیا، فرناز (۱۳۷۶). آموزش ضمن خدمت کتابداری در تهران در سال‌های ۷۴-۱۳۷۳. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۸ (۱-۲)، ۱۰۹-۱۲۳.
- اعظمی، محمد (۱۳۸۸). حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی در بستر جهانی شدن. *اطلاع‌شناسی*، ۷ (۲)، ۱۱۵-۱۳۲.
- افکاری، فریبا (۱۳۸۴). جالی خالی آموزش نسخ خطی در برنامه آموزشی دانشگاه‌های کشور. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۶-۷)، ۴۹-۵۸.
- اکبری، اعظم و افشار، ابراهیم (۱۳۹۰). خودپنداره حرفه‌ای دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه اکتشافی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۲ (۱)، ۴۶-۵۴.
- امان، محمد (۱۳۷۵). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در جهان اسلام. ترجمه احمدعلی یوسفی. *آینه پژوهش*، ۴۲، ۷-۱۰.
- امیرحسینی، مازیار (۱۳۸۴). تفکر مانیومنتالیستی در آموزش کتابداری ایران. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۶-۷)، ۴۰-۴۳.
- انتظاریان، ناهید (۱۳۸۸). بررسی نیازهای بازآموزی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد در حوزه فناوری اطلاعات. *ارتباط علمی*، ۱۳ (۲)، ۲-۱۴.
- انصاری، نوش‌آفرین (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۱۱-۱۳.
- انصاری، نوش‌آفرین (۱۳۸۴ الف). آموزش کتابداری، فرصت‌ها و تهدیدها. مصاحبه‌کننده فرزاد دادرس. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۶-۷)، ۱۸-۲۴.
- انصاری، نوش‌آفرین (۱۳۸۴ ب). کتابداران در ایران: از زبان استاد بزرگ و مادر کتابداری ایران سرکار خانم نوش‌آفرین انصاری. مصاحبه‌کنندگان مهرناز خراسانچی و بهروز فتحی. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۱)، ۵-۱۵.

- انصاری، نوش‌آفرین (۱۳۸۷). تأثیر کتابخانه ملی بر آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۲ (۱)، ۴۶-۵۱.
- انصاری، نوش‌آفرین (۱۳۵۴). کارنامه سه ساله آموزش کتابداری در دوره‌های کوتاه مدت ۱۳۵۲-۱۳۵۴. نامه انجمن کتابداران ایران، ۸ (۴)، ۵۲۶-۵۴۲.
- انوار، عبدالله؛ اشکوری، جعفر؛ افکاری، فریبا و عظیمی، حبیب‌الله (۱۳۸۷). طراحی دوره‌های آموزشی دانشگاهی نسخ خطی. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۱ (۹)، ۴-۱۱.
- باقری، معصومه (۱۳۷۸). آموزش کتابداری در هند. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۰ (۲)، ۵۴-۶۸.
- باقری، منصوره (۱۳۸۴). ضرورت بازنگری در برنامه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های ایران (دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد). اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱ (۳-۲)، ۵۷-۷۰.
- باقری، منصوره؛ بنی‌اقبال، ناهید؛ جلالی‌دیزجی، علی؛ دادرسی، فرزاد و فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۴). مشکلات آموزش کتابداری در ایران در بیست و چهارمین نشست کتاب ماه کلیات. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۸ (۶-۷)، ۶۸-۸۳.
- بلاج، توماس و ودو، آنتونیو آکه (۱۳۷۴). آموزش کتابداری در نیکاراگوای انقلابی. ترجمه ملیحه ناظم. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۲۱-۲۳، ۱۸۵-۱۹۶.
- بنی‌اقبال، ناهید (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳ (۴)، ۱۴-۱۷.
- بنی‌اقبال، ناهید و رضوی صدر، حسین (۱۳۸۹). تحلیل محتوای متون تخصصی انگلیسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و مقایسه با سرفصل‌های مصوب. دانش‌شناسی، ۲ (۴)، ۲۳-۳۴.
- بهزادی، حسن و باغستانی تجلی، عطیه (۱۳۹۳). کتابداری و اطلاع‌رسانی داخل پراتر علم اطلاعات و دانش‌شناسی. شناسه. بازیابی ۲۰ مهر، ۱۳۹۴، از:
<http://www.shenasehmag.ir/index.php/2013-06-16-08-31-06/165-2014-07-01-09-40-50>
- بیگدلی، زاهد و آدام، زویا (۱۳۷۳). عوامل مؤثر در انتخاب رشته تحصیلی و تغییر نگرش دانشجویان کتابداری و روانشناسی بالینی در دانشگاه شهید چمران اهواز. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۶ (۲)، ۴۷-۶۷.
- بیگدلی، زاهد و حمدی‌پور، افشین (۱۳۹۱). تحلیل محتوایی برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۸. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۲ (۲۸)، ۲۸۳-۳۰۴.
- بیلدی، ایبولیا (۱۳۷۳). وضعیت و شخصیت اجتماعی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی: بررسی بین‌المللی. ترجمه پرویز بهیار. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۵ (۱-۲)، ۱۳۵-۱۴۵.
- پریخ، مهری و ارسطوپور، شعله (۱۳۸۸). پژوهشی پیرامون تدوین برنامه راهبردی برای گروه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد: شناسایی مسائل، عوامل مطرح و مدل پیشنهادی. مطالعات تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۰ (۲)، ۲۰۱-۲۲۶.

- پوش، لوئیس و نپکا، کرول (۱۳۷۲). همکاری بخش‌های مرجع و خدمات فنی در آموزش کتابداری. ترجمه نادره ارفع‌پد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۴ (۳)، ۳۵۲-۳۶۲.
- ترکیان‌تبار، منصور (۱۳۸۶). عوامل مؤثر بر گرایش به رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۸ (۱)، ۱۰۷-۱۱۸.
- تعاونی، شیرین (۱۳۵۵). استانداردهای آموزشگاه‌های کتابداری. *نامه انجمن کتابداران ایران*، ۳۶، ۴۸۲-۵۱۴.
- التماسی، مهشید و فهیم‌نیا، فاطمه (۱۳۹۰ الف). کیفیت آموزش کتابداری در ایران با تکیه بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی. *دانش‌شناسی*، ۴ (۱۴)، ۱۵-۲۱.
- التماسی، مهشید و فهیم‌نیا، فاطمه (۱۳۹۰ ب). میزان انطباق مهارت‌های خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی و محتوای آموزشی سرفصل‌های دانشگاهی (مطالعه موردی و مقایسه‌ای سرفصل دانشگاه تهران). *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴ (۳)، ۱۹۳-۲۲۳.
- تهوری، زهرا (۱۳۸۵). لزوم بازنگری در برنامه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به نیازهای مهارتی جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۷ (۱)، ۱۴۳-۱۵۱.
- تیمورخانی، افسانه (۱۳۸۲). ارزیابی دوره‌های آموزش عمومی کتابداری در کتابخانه ملی ایران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۴ (۴)، ۱۳-۲۲.
- جانسون، کاترین (۱۳۸۶). آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای در حال توسعه. ترجمه فاطمه عبدی و فاطمه مهدی‌فر. *اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی*، ۱ (۱)، ۳۱-۳۶.
- جانسون، کاترین (۱۳۸۷). آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای پیشرفته. ترجمه مهرناز رحمت. *ارتباط علمی*، ۱۲ (۱)، ۲۵-۲۹.
- جعفرنژاد، آتش (۱۳۷۹). بررسی امکانات موجود گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران، برای آموزش تکنولوژی اطلاعات به دانشجویان. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۱ (۴)، ۱۰-۳۵.
- جعفرنژاد، آتش (۱۳۸۰). کاربرد فناوری اطلاعات در کلاسهای درس کتابداری و اطلاع‌رسانی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های دانشگاهی*، ۳۵ (۳۷)، ۵۷-۶۶.
- جعفری مقدم، سعید و بینش‌پور، سوگل (۱۳۹۱). بازنگری محتوای برنامه درسی دوره کارشناسی رشته کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی با هدف توسعه نگرش کارآفرینانه. *مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۳ (۵)، ۴۹-۶۸.
- جمالی، فیض‌اله (۱۳۸۵). کتابداری ایران: گذشته، حال و آینده. نما، ۳ (۱).
- جوان‌بخت، میثم و پورحسن طناب‌چی، بهاره (۱۳۸۸). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در روسیه. *ارتباط علمی*، ۱۳ (۲)، ۱-۳.

- جوکار، عبدالرسول و حمدی‌پور، افشین (۱۳۸۰). نیاز به تحول در برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۴ (۲)، ۹-۲۶.
- جولیان، هایدی (۱۳۸۳). به سوی آموزش از راه دور در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه حسین پاشایی‌زاده. *بیک نور*، ۲ (۲)، ۱۵۷-۱۶۴.
- جهانی، نسیمه (۱۳۹۳). دیدگاه دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه پیام‌نور محمودآباد نسبت به رشته تحصیلی و آینده شغلی خود. *مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی*، ۱ (۲)، ۱۲۹-۱۳۴.
- حاجیان، حسین (۱۳۸۵). جایگاه کارآموزی در پیکره دروس اختصاصی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی. *نما*، ۳ (۶).
- حاضری، افسانه و علوی، سهیلا (۱۳۹۱). آگاهی و استفاده مدرسان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از فناوری‌های وب ۲. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۸ (۱)، ۲۱-۳۸.
- حری، عباس (۱۳۹۰). ضرورت رویکردی سه‌وجهی به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۹)، ۱۰-۱۱.
- حری، عباس (۱۳۸۸). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. مصاحبه‌کننده ابراهیم عمرانی. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۲ (۴)، ۶-۱۵.
- حری، عباس (۱۳۸۴). چالش‌ها و راهکارهای آموزش کتابداری. مصاحبه‌کننده فرزاد دادرس. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۷-۶)، ۶-۱۷.
- حری، عباس (۱۳۸۲). بررسی وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. مصاحبه‌کنندگان مهرداد نیکنام و ونوس خجسته. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۶ (۶۵)، ۴-۱۷.
- حری، عباس (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۱۸-۲۱.
- حری، عباس؛ نادری، سمانه و دخت‌عصمتی، محدثه (۱۳۸۷). فراتحلیلی بر همگونی اولویت‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی با اولویت‌های نیازهای مهارتی بازار کار. *اطلاع‌شناسی*، ۶ (۱)، ۳۱-۵۸.
- حری، عباس و قاضی میرسعید، سیدجواد (۱۳۸۶). تأثیر عوامل درونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه. *مدیریت سلامت*، ۱۰ (۳۰)، ۵۱-۵۸.
- حریری، مهرانگیز (۱۳۷۴). تحلیلی بر نیازهای آموزش کتابداران علوم پزشکی در ایران. *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۹ (۱)، ۱۶-۷۳.
- حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۳الف). نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در مدیریت دانش سازمان‌ها (با نگاهی به سرفصل‌های مقاطع سه‌گانه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران). *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۵ (۳)، ۱۰۱-۱۱۴.
- حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۳ب). پست مدرنیته و علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۴)، ۳-۱۵.

- حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۳ج). تعامل حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی با فرآیند جهانی شدن. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۷(۲)، ۷۹-۹۴.
- حسن‌زاده، محمد (۱۳۹۰). مفهوم میان‌رشته‌ای و دلالت‌های آن در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۴(۹)، ۳۴-۳۷.
- حسن‌زاده، محمد؛ زندیان، فاطمه و نویدی، فاطمه (۱۳۹۴). بررسی سازگاری میان کتاب‌های منتشر شده و مباحث آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقطع کارشناسی در ایران. مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی، ۱(۱)، ۳۳-۴۵.
- حسن‌زاده، محمد و غیوری، زینب (۱۳۸۹). دیدگاه جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی در خصوص تغییر در محتوا، آموزش و عنوان رشته. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶(۳)، ۵۹-۸۵.
- حسین، سرور (۱۳۷۳). آموزش کتابداری در بنگلادش گذشته و حال. ترجمه رکن‌الدین احمدی لاری. آینه پژوهش، ۲۴، ۱۸-۲۰.
- حقیقی، محمود (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳(۴)، ۲۶-۳۲.
- حمزه‌پور، محمد کاظم (۱۳۷۷). تاریخچه کلاس‌های کوتاه‌مدت کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۸(۴)، ۸۵-۸۷.
- حیاتی، زهیر (۱۳۸۴). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: یافته‌ها و نیافته‌ها، کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۸(۶-۷)، ۳۰-۳۹.
- حیاتی، زهیر (۱۳۸۳). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: گذشته، حال، آینده. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۵(۱)، ۲۵-۴۱.
- حیاتی، زهیر (۱۳۸۲). آموزش کتابداری در استرالیا: عوامل تغییر. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۴(۲)، ۸۸-۹۸.
- حیاتی، زهیر (۱۳۸۱). هوشنگ ابرامی و کتابداری نوین ایران. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۳(۱)، ۸۴-۹۴.
- حیاتی، زهیر (۱۳۷۸الف). مسائل آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۱)، ۳-۲۶.
- حیاتی، زهیر (۱۳۷۸ب). چگونگی شکل‌گیری اولین دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های زیر پوشش وزارت فرهنگ و آموزش عالی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۴)، ۱۷-۳۸.
- حیاتی، زهیر (۱۳۷۷). تأثیر فناوری اطلاعات بر آموزش کتابداری، با توجه به برنامه‌های درسی. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۹(۱)، ۱۴-۲۷.
- حیدری، غلامرضا (۱۳۹۰الف). آموزش کتابداری و علوم اطلاعات در ایران: موانع و راهکارها. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴(۲)، ۷۱-۱۰۶.

- حیدری، غلامرضا (۱۳۹۰ ب). قبض و بسط رشته‌ای در کتابداری و علم اطلاعات. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۸ (۷)، ۱-۳.
- حیدری، غلامرضا (۱۳۸۹). تغییر نام و محتوای آموزشی حوزه کتابداری و علم اطلاعات بر اساس مفهوم هسته این حوزه و پارادایم غالب عصر حاضر: تدوین چارچوبی برای تفکر. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۳ (۶)، ۱۳۵-۱۵۶.
- حیدری، غلامرضا؛ فرج‌پهلوی، عبدالحسین؛ عصاره، فریده و گرایبی، احسان (۱۳۹۲). تأثیر آموزش عالی بر شایستگی‌های کانونی دانشجویان دوره کارشناسی کتابداری و علم اطلاعات: مورد پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۴ (۱)، ۳۰-۵۰.
- دانش، فرشید (۱۳۸۵). بررسی مسئولیت‌ها، نقش‌ها و ویژگی‌ها و نیازهای آموزشی کتابداران سیستم‌ها: مروری اجمالی بر پیشینه‌ها. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۹ (۱)، ۹۱-۱۱۳.
- داورپناه، محمدحسین؛ فتاحی، رحمت‌الله و خسروی، عبدالرسول (۱۳۸۸). نظرسنجی از جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایرانی پیرامون نام رشته و احتمال بازنگری در آن. *اطلاع‌شناسی*، ۶ (۲)، ۳-۳۲.
- دمرچی‌لو، منصوره (۱۳۸۷). نگاهی به آموزش کتابداری در ترکیه. *اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی*، ۲ (۶)، ۳۷-۴۳.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۹۲). کاش گرایش بود. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۶ (۱)، ۵-۷.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۹۰ الف). چالش‌های اجرای برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری: با تأکید بر درس‌های تازه. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۹)، ۲۰-۲۷.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۹۰ ب). پیش آگاهی برای اجرای برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴ (۳)، ۵-۸.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۹۰ ج). کوتاه نوشته‌ها درباره کتابداری و اطلاع‌رسانی. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۸۹). تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۸۱). نظرها و عملکردهای تحصیلی دانشجویان رشته‌های ریاضی/تجربی و انسانی/اجتماعی در دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۵ (۳)، ۵۷-۷۲.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۹). برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پیشنهادهایی برای تحول. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۹ (۱)، ۱-۲۰.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۳). تحلیل برنامه درسی و عملکرد دانشجویان کتابداری در گرایش علوم پایه (مطالعه موردی). *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۶، ۷۳-۹۴.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۲). ارزیابی برنامه‌های درسی رشته کتابداری در سطح کارشناسی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۳۳-۳۸.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۶۳). نظری کوتاه بر حاصل چهارده سال آموزش کتابداری در ایران. *دانشگاه انقلاب*، ۳۹، ۴۶-۴۸.

- دیانی، محمدحسین (۱۳۶۲). نقد برنامه دوره کاردانی کتابداری. دانشگاه انقلاب، ۲۶، ۴۲-۴۴.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۶۰). ضرورت آموزش کتابداری در ایران بعد از انقلاب. نشر دانش، ۸، ۳۶-۴۱.
- رجب‌بیگی، مجتبی؛ پرتوی، بامداد و قنبرزاده علمداری، ناهید (۱۳۸۷). بررسی نیازهای آموزشی کارکنان کتابخانه‌های عمومی کشور. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۴)، ۱۸۹-۲۱۱.
- رجبی، محمدحسن (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳ (۴)، ۳۹-۴۱.
- رهادوست، فاطمه (۱۳۸۴). بحران را بشکافیم. مصاحبه‌کننده فرزاد دادرس. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۸ (۶-۷)، ۲۵-۲۹.
- ریسمانیف، امیر (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی (با تأکید بر دو مؤلفه نظریه و آموزش). تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۵ (۲)، ۴۹-۷۵.
- ساتچاناند، چوتیما (۱۳۷۸). آموزش از راه دور علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در آسیا و اقیانوسیه. ترجمه حمید دلیلی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۹ (۲)، ۶۷-۷۱.
- سامانیان، مصیب (۱۳۷۷). بررسی نظرات دانشجویان و مدرسان دروس عملی کتابداری درباره کیفیت دروس عملی کارورزی در دانشگاه‌های دولتی. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۹ (۲)، ۳۴-۴۷.
- سبکروح، فاطمه (۱۳۷۶). بررسی وضعیت آموزش مستمر اعضاء هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی در زمینه تکنولوژی اطلاعات و مدیریت طی سال‌های ۱۳۶۸ تا آخر ۱۳۷۴. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۷ (۳)، ۲۵-۳۶.
- سرمدی، پروانه (۱۳۸۷). تاریخ آموزش کتابداری. شیرازه، ۶ (۱).
- سعادت، علیرضا (۱۳۷۷). مفهوم و جامعیت عنوان کتابداری برای معرفی حرفه. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۸ (۴)، ۴۶-۵۰.
- سیفی، لیلا (۱۳۸۶). امکان‌سنجی آموزش از راه دور در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۸ (۴)، ۳۳-۴۸.
- نیازی، سیمین (۱۳۷۷). آشنایی با مرکز آموزش عالی کتابداری کتابخانه ملی: اهداف، برنامه‌ها و عملکردها. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۱ (۱)، ۱۲-۱۳.
- شعبانی، احمد (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳ (۴)، ۴۲-۴۵.
- شعبانی، احمد و خدیوی، شهناز (۱۳۸۳). ارزیابی درونی گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۳۸ (۴۲)، ۱۸۷-۲۰۰.
- شکرانه ننه‌کران، فرهاد و قلاوند، حسین (۱۳۸۷). کتابداری و اطلاع‌رسانی در جمهوری ترکیه. ارتباط علمی، ۱۰ (۱)، ۹-۴.

- شکویی، علی (۱۳۹۰). نکته‌هایی از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: در گفت‌وگو با دکتر علی شکویی. مصاحبه‌کننده رسول زوارقی. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۴ (۹)، ۴-۷.
- شهبازی، رحیم؛ فهیم‌نیا، فاطمه و حکیم‌زاده، رضوان (۱۳۹۲). مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان علوم اطلاعات و دانش‌شناسی در عصر حاضر. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۴۷ (۳)، ۲۲۹-۲۵۰.
- صبا، ایرج (۱۳۷۱). بحران در آموزش کتابداری. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲ (۱)، ۸۶-۸۷.
- صفی‌پور، علی‌اکبر (۱۳۸۶). نگاهی به آموزش علوم آرشویی در جهان و ایران. گنجینه اسناد، ۱۷ (۶۶)، ۱۲۹-۱۳۸.
- عازم، پرویز (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳ (۴)، ۴۶-۴۹.
- عرب‌زاده، عبدالنبی (۱۳۷۶). جایگاه آموزش تهیه و سفارشات منابع علمی در نظام آموزش کتابداری کشور. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۷ (۱)، ۴۰-۴۴.
- عزیزخانی، زهرا و طباطبایی‌فر، شادی (۱۳۸۷). بررسی آموزش الکترونیکی و تحلیل مناسب جهت کاربرد در آموزش زبان انگلیسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی. اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی، ۲ (۱۲)، ۴۰-۵۰.
- عصاره، فریده؛ اسدنیایا، ابوالفضل و جلیل‌پور، پیمان (۱۳۹۳). تدوین برنامه راهبردی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز با استفاده از تحلیل SWOT. مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی، ۱ (۲)، ۱۳-۳۰.
- علی‌اکبرزاده، هیلان (۱۳۷۷). کتابداران قرن بیست‌ویکم. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۹ (۱)، ۹۸-۱۰۵.
- علی‌بیگ، محمدرضا؛ جمشیدی، روح‌انگیز و فرجی، زهرا (۱۳۸۴). امکان‌سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت برای کتابداران شاغل در کتابخانه‌های مرکز دانشگاه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در شهر تهران. مدیریت سلامت، ۸ (۲۲)، ۳۳-۴۰.
- علی‌پور ندوشن، خدیجه؛ طلاچی، هما و خوشگام، معصومه (۱۳۸۵). بررسی کتاب‌های منتشر شده کتابداری و اطلاع‌رسانی (۸۴-۱۳۵۸) و همخوانی آنها با محتوای سرفصل مصوب دروس. مدیریت سلامت، ۹ (۲۵)، ۱۳-۲۰.
- علیمحمدی، داریوش (۱۳۹۱). دانشکده علوم اطلاعات: پیشنهاد عنوانی جدید برای دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۶ (۳)، ۵۲-۶۱.
- علیمحمدی، داریوش (۱۳۹۰). برنامه درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه تطبیقی ایران و آمریکای شمالی. کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۴ (۹)، ۶۴-۷۱.

- علیمحمدی، داریوش (۱۳۸۶). جایگاه اقتصاد اطلاعات در برنامه آموزشی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. *اطلاع‌شناسی*، ۴ (۳ و ۴)، ۱۶۱-۱۷۱.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۹۱). تغییر نام رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲ (۱)، ۹-۱۱.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۹۰). تعامل گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: آیا امیدی هست؟. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۱۰)، ۱۶-۱۲.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۴). برنامه جدید کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ گزارش یک طرح پژوهشی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۸ (۲)، ۶-۲۹.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۳). تخصص‌گرایی در حرفه. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۸ (۴)، ۱.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۰). دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی: ملاحظاتی پیرامون شرایط، ویژگی‌ها و ملزومات نظری و کاربردی این مقطع و شایستگی‌های دانش‌آموختگان آن. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۴ (۱)، ۸-۲۵.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۷۹). الگویی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳ (۱)، ۲۱-۴۴.
- فتاحی، رحمت‌الله؛ رجعی بیگلر، رضا و آخشیک، سمیه (۱۳۹۳). گذری و نظری بر گذشته، حال و آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. شیراز: مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۹۴). این حوزه برای بقا به تخصص نیاز دارد. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۱ (۱)، ۷-۱۱.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۹۳). جایگاه رفیع ما در بین دو قله رفیع. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۰ (۳)، ۳۹۳-۳۹۶.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۹۲). نگاهی جامع به حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۹ (۱)، ۱-۴.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۹۰ الف). تغییر نام رشته و یا دانشکده. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۵ (۳)، ۷-۱۱.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۹۰ ب). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرسش‌های پیش‌رو. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۹)، ۱۷-۱۹.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۸۸ الف). آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی فقط منتظر تغییر نام است؟. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۵ (۲)، ۱۱-۳۲.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۸۸ ب). علوم/مدیریت بازاریابی و اشاعه اطلاعات. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۵ (۴)، ۵-۲۷.
- فدایی، غلامرضا (۱۳۸۸ ج). آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۳ (۴۹)، ۱۳-۳۴.

- فدایی، غلامرضا و برمر، الهام (۱۳۹۰). دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی: گروه‌ها، رشته‌ها، گرایش‌ها و مقاطع تحصیلی پیشنهادی. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۵ (۵۵)، ۱۳-۲۶.
- فرامرزی، معصومه (۱۳۸۶). بررسی نحوه تدریس واحد تکنولوژی اطلاعات در رشته کتابداری مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه‌های شهر تهران در نیمسال اول سال تحصیلی ۸۶-۸۵. *نما*، ۱ (۷).
- فرج‌پهلوی، عبدالحسین (۱۳۹۰). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ وضع موجود و دورنمای آن در ایران. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۱۰)، ۲۸-۳۳.
- قاسمی، فرید (۱۳۷۶). نخستین کلاس آموزش کتابداری در ایران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۸ (۳)، ۷۰-۷۳.
- قاندشریفی، هما (۱۳۷۵). تکنولوژی اطلاعات و آموزش کتابداری علوم پزشکی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۷ (۷)، ۶۵-۷۳.
- قرزل‌ایاغ، ثریا (۱۳۸۱). جایگاه کتابخانه‌های کودکان در آموزش کتابداری ایران. *جهان کتاب*، ۱۶۱-۱۶۲، ۳۰-۳۱.
- قرزل‌ایاغ، ثریا (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۵۰-۵۴.
- قیامی، سمیه (۱۳۸۶). بررسی ضرورت و کاربرد درس کتابداری از دیدگاه کتابداران شاغل و دانشجویان کارشناسی کتابداری دانشگاه علوم پزشکی کرمان. *نما*، ۷ (۳).
- کربلاآقایی کامران، معصومه (۱۳۸۷). وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان زن مقطع کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های رکود جذب فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها در بازار کار. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۱ (۷۶)، ۷۳-۹۰.
- کرمی، مینا و وزیرپور کشمیری، مهرداد (۱۳۹۱). ارزیابی دوره‌های آموزش الکترونیکی علوم کتابداری و آرشیوی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۳ (۲)، ۴۸-۶۱.
- کریمی‌ان، حیدر؛ صالحی، کیوان و نادری، عزت‌اله (۱۳۹۲). ارزشیابی عوامل و نشانگرهای تأثیرگذار بر کیفیت گروه کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی: مورد گروه کتابداری دانشگاه تربیت معلم تهران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۴ (۱)، ۶-۲۹.
- کوکبی، مرتضی (۱۳۷۶). نگاهی به دروس سازماندهی مواد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۸ (۳)، ۵۷-۶۹.
- کولانیان، فردین (۱۳۸۲). آموزش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی: تجربه مرکز اطلاع‌رسانی جهاد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۴ (۳)، ۱۷۸-۱۸۶.
- کیانی، حسن (۱۳۸۶). تعامل دو سویه یادگیری و یاددهی در نظام آموزش از راه دور با رویکرد کوتاه در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۸ (۱)، ۶۹-۸۴.

- کیانی، حسن (۱۳۷۸). بررسی میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی آموزشگاه‌های کتابداری ایفلا، در گروه‌های آموزش کتابداری موجود در دانشگاه‌های کشور. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۸، ۸-۲۶.
- کیانی، حسن (۱۳۷۶). نظام آموزش کتابداری در دانشگاه‌های ایران، در دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی و نکات لازم در اصلاح و بهبود وضعیت موجود. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۷(۲)، ۳۵-۴۹.
- کیم، یانگ وان (۱۳۸۰). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ژاپن. ترجمه رضا اردلان. *پیام بهارستان*، ۶، ۱۲-۱۳.
- گرای، احسان (۱۳۹۰). *تدوین الگوی شایستگی‌های کانونی و سنجش آن در میان دانشجویان دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های تهران، شهید چمران و فردوسی مشهد*. پایان‌نامه کارشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز.
- گرای، احسان و حیدری، غلامرضا (۱۳۹۴). نظریه شایستگی‌های کانونی: الگویی برای برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۱(۳)، ۴۶۷-۴۹۰.
- گرای، احسان و سیامکی، صبا (۱۳۹۱). ارزیابی کیفیت آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه دانشگاه‌های اصفهان و علوم پزشکی اصفهان. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۵(۱)، ۹-۳۱.
- گرای، احسان و سیامکی، صبا (۱۳۹۱). رابطه آشنایی با مباحث پایه و نظری رشته تحصیلی و نگرش به آن: مورد پژوهشی دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۹(۱)، ۱۳۵-۱۴۸.
- لاریجانی، حجت‌الله (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳(۴)، ۵۵-۵۶.
- لانکاستر، اف. دبلیو (۱۳۷۹). برنامه درسی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه. ترجمه لیلا مرتضایی. *اطلاع‌رسانی*، ۱۶(۲ و ۱)، ۸۹-۹۳.
- لوکس، کلودیا (۱۳۸۲). ساختار و تحولات جدید نظام کتابداری آلمان. ترجمه بابک مظلومی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۴(۴)، ۱۸۶-۲۰۶.
- مجیدی، اکبر (۱۳۸۸). آموزش الکترونیکی: تاریخچه، ویژگی‌ها، زیرساخت‌ها و موانع. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۰(۲)، ۹-۲۶.
- مختاری معمار، حسین (۱۳۸۲). نگرش اعضای هیئت علمی و دانشجویان درباره تعداد واحدها و ساعت دروس کارورزی در برنامه کارشناسی رشته کتابداری. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۴(۲)، ۵۹-۶۹.
- مختاری معمار، حسین (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳(۴)، ۵۷-۶۴.

- مختاری، حیدر (۱۳۸۴). برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در مقطع کارشناسی ارشد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۶ (۲)، ۲۵-۳۲.
- مرادی، نورالله (۱۳۸۴). عالمی دیگر بیاید ساخت. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۸ (۶-۷)، ۴۴-۴۸.
- مرتضایی، لیلا (۱۳۷۹). بررسی تطبیقی وضعیت تحصیلات تکمیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای انگلستان، آمریکا، هند و ایران. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۱۵ (۳-۴)، ۱-۶.
- مردانی، امیرحسین (۱۳۸۸). اندیشه یادگیری بدون محدودیت مکانی و زمانی در علوم کتابداری در کشورهای در حال توسعه. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۴ (۲)، ۱۴۳-۱۵۸.
- مزیانی، علی (۱۳۷۷). بررسی نیازهای مهارتی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی و مراکز اطلاع‌رسانی ایران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۹ (۱)، ۴۵-۶۱.
- معرف‌زاده، عبدالحمید و صانعی‌دهکردی، پرستو (۱۳۸۵). بررسی نیروی انسانی و نیازهای مهارتی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی استان خوزستان. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳۵ (۳)، ۱۰۹-۱۳۰.
- معرف‌زاده، عبدالحمید؛ کمایی، مهوش و چراغی، زهره (۱۳۹۱). بررسی نیازهای آموزشی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۸ (۴)، ۳۹۱-۴۰۶.
- معینی‌فر، مهدی (۱۳۷۶). یادداشت سردبیر. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۷ (۱)، ۵.
- ملک‌احمدی، پریسا؛ سلیمانزاده نجفی، نیره‌السادات و آتش‌پور، بهاره (۱۳۹۰). آیا لازم است نام رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران تغییر کند؟ (یک بررسی تطبیقی). *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴ (۴)، ۷۱-۹۰.
- منصوری، علی و پشتوتنی‌زاده، میترا (۱۳۸۶). آموزش ضمن خدمت برای کتابداران در عصر نوین. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۸ (۲)، ۱۳-۲۴.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۰ الف). گرایش‌های تخصص و بین رشته در کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی*، ۱۴ (۱۰)، ۵۸-۶۳.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۰ ب). صد شغل برای کتابداران: پست‌های سازمانی نوین در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۲ (۳)، ۸۸-۱۰۳.
- منصوریان، یزدان؛ علی‌پور، امید و قربانی بوساری، رقیه (۱۳۹۲). نگرش دانشجویان و دانش‌آموختگان دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره چشم‌انداز فرصت‌های شغلی این رشته. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۴ (۱)، ۱۵۰-۱۶۵.
- مهدی، محمدی (۱۳۸۴). کتابداری نوین و چالش‌های آن. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۶ (۱)، ۱۳۷-۱۴۴.

- مهراد، جعفر و دینانی، محمدحسین (۱۳۸۸). گوشه‌ای از داستان شکل‌گیری و ثمردهی دانش کتابداری در ایران. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴ (۴)، ۵-۸.
- میرحسینی، زهره (۱۳۷۲). آموزش کتابداری در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۴)، ۷۳-۷۴.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۸۳). تحصیل با اشک در داخل: ماجرای دانشجویان دکتری ایرانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۲)، ۲۵-۴۴.
- نوکاریزی، محسن (۱۳۸۳). بررسی برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۲)، ۳-۱۷.
- نوکاریزی، محسن (۱۳۷۳). هماهنگی کتابها و مجلات رشته کتابداری با نیازهای آموزشی دوره کارشناسی ارشد. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۵ (۱-۲)، ۶۶-۷۲.
- نیازی، سیمین (۱۳۷۷). آموزش راه‌دور کتابداری و اطلاع‌رسانی: سنجش نیازها و امکانات داوطلبان دوره‌ها. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۸ (۴)، ۷۰-۷۹.
- والجوب، رزا. ام. (۱۳۷۷). آموزش فناوری اطلاعات به نسل تازه کتابداران در کشورهای در حال رشد. ترجمه فرامرز مسعودی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۹ (۳-۴)، ۱۰۱-۱۱۱.
- ورانان، رادوان (۱۳۸۳). چگونه یک کتابدار رقومی تربیت کنیم: بررسی تطبیقی برنامه‌های درسی امریکایی - اروپایی. ترجمه رسول زوارقی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۵ (۴)، ۱۲۳-۱۳۱.
- ویرکوس، سیرج (۱۳۷۷). آموزش و بازآموزی کتابداران و متخصصین اطلاع‌رسانی در محیط شبکه. ترجمه نجیبه افناتی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۸ (۱)، ۲۲-۲۶.
- ویلسون، جوناتان و ویجتانگ، پرادپیا (۱۳۷۸). درک و برداشت از آموزش و تربیت رشته کتابداری در سریلانکا. ترجمه علی شکویی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳ (۲)، ۴۶-۵۴.
- هدایی، محمد (۱۳۸۰). برگی از تاریخ کتابداری در ایران. *آینه پژوهش*، ۶۷، ۱۸-۲۱.
- یغمایی، جواد (۱۳۷۸). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه فردوسی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲ (۳)، ۲۳-۴۰.
- یوشیدا، ام. (۱۳۷۶). آموزش تخصصی آینده‌نگر در دانشگاه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه مریم خسروی. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۱۳ (۱)، ۱-۱۳.

References

- Alimohammadi, D. and Jamali, H. R. (2011). Common problems of Library and Information Science education in Asia developing countries: A review article. *International Journal of Information Science and Management*, 9 (2), 79-92.

- Alimohammadi, D. and Sajjadi, M. (2007). What our Schools are named? An investigation among information leaders. *VINE: The Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 37 (4), 532-546.
- Dayyani, M. H. (2006). Changes in the M. A. curriculum of librarianship and information sciences in Iran. *International Journal of Information Science and Technology*, 4 (1), 87-101.
- Geraei, E., and Heidari, G. H. (2015). Measurement of generic core competencies among students of library and information science in Iran. *The Electronic Library*, 33 (6), 1016-1030.
- Godet, M. (2006). *Creating futures: Scenario planning as a strategic management tool*. France: Economica Publish.
- Hayati, Z. (2008). Competency definition for Iranian library and information professionals in public libraries. *International Journal of Information Science and Technology*, 6 (1), 73-86.
- Kiani, H. (2009). Education for library and Information Science in Iran: Current Trends. *International Journal of Information Science and Management*, 7 (2), 15-28.
- Popper, R. (2008). How are foresight methods selected?. *Foresight*, 10 (6), 62-89.
- Shannon S. (2002). Critical appraisal of systematic reviews. *Can Assoc Radiol J*, 53 (4), 195-7.
- Wright, R. W.; Brand, R. A.; Dunn, W. and Spindler, K. P. (2007). How to write a systematic review. *Clin Orthop Relat R*, 455 (1), 23-29..

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

گرای، احسان؛ حیدری، غلامرضا و کوجبی، مرتضی (۱۳۹۷). رویکردی کتاب‌شناختی به مسائل و موضوعات اساسی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴ (۱)،

۸۰-۵۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی